

ตำหนักกฎหมายเมืองไทย

ห้องขจร

อ

349.593

ด495ต

349.593

๑495๗

๘3

ตำนานกฎหมายเมืองไทย

และ

ประมวลคำอธิบายทางนิติศาสตร์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ทรงเรียบเรียง

~~สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ~~

สุขุมวิท 23 พระโขนง กรุงเทพฯ 11 โทร. 3921575, 3915058

1 ส.ย. 2524

คณะเนติบัณฑิตรุ่น พ.ศ. ๒๔๗๖

พิมพ์ช่วยในงานฉาบปกฉศพ

นายประดม ภัทรบุตร

ณ ^{INS} สโมสรนิสิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๕

ของ ขจร สุพรรณิช

๗5293

84756

5409063

คำนำ

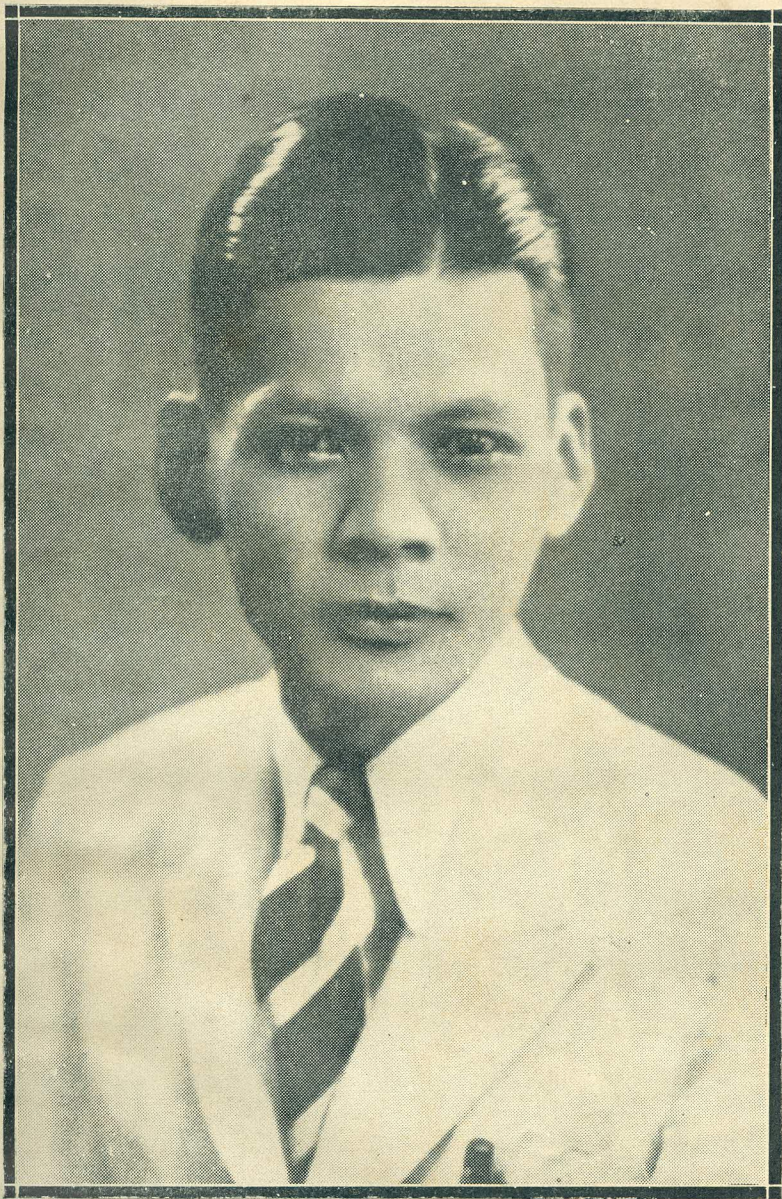
คณะเนติบัณฑิต ปี พ.ศ. ๒๔๗๒ มอบฉันทะให้นายปลุก วัชรวิชัย เป็นผู้แทนมาแจ้งความ ณ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรว่า คณะเนติบัณฑิต^{นี้} มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือเรื่องเกี่ยวกับตำนานกฎหมายสำหรับแจกในงานฌาปนกิจศพ นายประถม ภัทรบุตร ผู้เป็นสหทัยร่วมคณะ เพื่อเป็นที่ระลึกอนุสรณ์ตามประเพณี ขอให้เจ้าหน้าที่ช่วยจัดหาหนังสือเรื่องดังกล่าวให้ ก็เรื่องตำนานกฎหมายที่หอสมุดแห่งชาติมีฉบับอยู่นั้น คือเรื่องตำนานกฎหมายเมืองไทย กับประมวลคำอธิบายทางนิติศาสตร์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลคุณากร กรมศิลปากรจึงมอบหนังสือเรื่อง^{นี้} ให้ไปพิมพ์ตามความประสงค์ และขออนุโมทนาในกุศลสาธารณประโยชน์^{นี้} ด้วย หากผลดำเนินงานดังกล่าวดำเนินไปได้บังเกิดมี เพราะการพิมพ์หนังสือ^{นี้} แจกขอผลดำเนินงาน^{นี้} นั้นจึงสำเร็จแก่นายประถม ภัทรบุตร ผู้ล่วงลับไป ตามควรแก่ศิวิด้วย ในดัมปรายภาพทุกประการ เทอญ

กรมศิลปากร

๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๗๕

นายประถม ภัทรบุตร

วันที่ ๒๔๗๕

นายประถม ภัทรบุตร

ชาติ ๒๔๕๓

มรณะ ๒๔๕๕

คำนำของผู้เขียนประวัติ

ในงานฌาปนกิจศพ นายประถม ภัทรบุตร์ ที่เมรุวัดมกุฏ-
กษัตริยารามนี้ เเนติบัณฑิตรุ่น พ.ศ. ๒๔๗๒ เพื่อนของผู้ตายปรารถนาจะ
พิมพ์หนังสือแจกเป็นมิตรพดด้แก่ผู้ไปในงาน คณะเเนติบัณฑิตรุ่น ๒๔๗๒
ได้ขอให้ข้าพเจ้าช่วยเขียนประวัติของ นายประถม ภัทรบุตร์ ข้าพเจ้าเป็น
ญาติผู้ใหญ่ที่สนิทและให้ความอุปการะปกครอง นายประถม ภัทรบุตร์
ตั้งแต่เยาว์วัย อายุ ๓๑ ปี อยู่ในครอบครัวของข้าพเจ้าตลอดไปจนสำเร็จ
การศึกษาระดับมัธยมศึกษาและมหาวิทยาลัย จนออกรับราชการจึงได้แยก
ไป แม้นายประถม ภัทรบุตร์ ได้แยกไปจากครอบครัวของข้าพเจ้า
แต่ก็ยังไปมาติดต่ออยู่เด่มจนถึงแก่กรรม ข้าพเจ้าจึงยินดีรับเขียน
ประวัติให้ตามคำขอร้องของคณะเเนติบัณฑิตรุ่น ๒๔๗๒ และขออนุโมทนา
ในการกระทำอันเป็นมิตรพดด้ของคณะเเนติบัณฑิตรุ่น ๒๔๗๒ หากนาย
ประถม ภัทรบุตร์ จะทราบได้ด้วยญาณวิถ้ใด ในการกระทำด้วยความ
ดำมิดีของคณะเเนติบัณฑิต พ.ศ. ๒๔๗๒ อันเป็นมิตรพดด้ ขอจง
อดบั้นคาดให้เกิดอิทธิวิบุญมณูญผล เพิ่มพูนสุขสมบัติแก่ นายประถม
ภัทรบุตร์ ในดัมปรายภพโดยควรแก่คติอุปบัติทุกประการ เทอญ.

หลวงศรีวโรสถ

๒๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๕

ประวัติย่อของ นายประดม ภัทรบุตร

นายประดม ภัทรบุตร เป็นบุตรชายคนเดียวและเป็นคนเล็ก
ของขุนบวรเวชกิจ (ดิถี ภัทรบุตร) ซึ่งเป็นหน้าทริกของข้าพเจ้าและ
นางบวรเวชกิจ (ทับ ภัทรบุตร) เป็นมารดา เกิดเมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม
พ.ศ. ๒๔๕๓ ที่ตำบลท่าพิมาย อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

การศึกษา

พ.ศ. ๒๔๖๓ เข้าศึกษาวิชาสามัญที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์

พ.ศ. ๒๔๗๑ สอบได้ชั้นมัธยมบริบูรณ์ชาย (มัธยม ๘)

พ.ศ. ๒๔๗๒ เข้าศึกษา ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนก
เตรียมแพทย์ เรียนอยู่หนึ่งปีแล้วลาออก

พ.ศ. ๒๔๗๓ ย้ายไปเข้าเรียนวิชากฎหมาย ณ โรงเรียนกฎหมาย
กระทรวงยุติธรรม ถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ สอบได้ได้ภาค ๓ ชั้นเนติบัณฑิต
ในขณะที่โรงเรียนกฎหมายย้ายไปตั้งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรียก
ว่า คณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์

๒ ธันวาคม ๒๔๗๖ เข้ารับราชการในสำนักงานเลขาธิการสภา
ผู้แทนราษฎร ในตำแหน่งรองผู้รักษาราชการ และเลื่อนตำแหน่งเป็นลำดับ
ต่อไปดังนี้

๑ มิถุนายน ๒๔๗๗ รับประจำแผนก

๑ ธันวาคม ๒๔๗๗ ประจำแผนกในแผนกพิจารณาญัตติและ

กระทู้ถาม

๑ กันยายน ๒๔๗๘ ย้ายไปรับราชการ ในตำแหน่ง ประจำ
แผนกในแผนกการเมือง ตำแหน่งงานเดชานุกรนายกรัฐมนตรี

๑ ตุลาคม ๒๔๗๙ ได้โอนจากตำแหน่งงานเดชานุกรนายกรัฐ-
มนตรี ไปดำรงตำแหน่งเจ้าศาลหัดมศักดิ์

๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๒ ย้ายไปเป็นเจ้าศาล จังหวัดสมุทร
สงคราม

๑ กรกฎาคม ๒๔๘๕ ย้ายไปเป็นเจ้าศาล จังหวัดนครราชสีมา

๑ มิถุนายน ๒๔๘๖ กระทรวงอุตสาหกรรมขอไปทำงานทาง
โรงงานเนื้อแตงนม กรมโรงงานอุตสาหกรรม

๑๒ มกราคม ๒๔๘๘ เริ่มอาชีพทนายความ ประจำอยู่สำนัก
งานหรืออัยยิชา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และสิ่งที่ได้รับพระราชทาน

๒๖ พฤษภาคม ๒๔๗๘ ได้รับพระราชทานเหรียญพิทักษ์รัฐ-
ธรรมานุญ

๒๐ กันยายน ๒๔๘๓ ได้รับพระราชทานเบญจมาภรณ์มงกุฏ-
ไทย

๒๐ กันยายน ๒๔๘๔ ได้รับพระราชทาน เบญจมาภรณ์ช้าง
เผือก

นายประถม ภัทรบุตร ได้ทำการสมรสกับ นางจำลอง วงษ์น-
คัพภ์ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ มีบุตรด้วยกันเป็นหญิง ๓ คน คือ

๑. ด. ญ. ภัทธา ภัทธบุตร อายุ ๕ ปี

๒. ด. ญ. กัทยา ภัทธบุตร อายุ ๓ ปี

๓. ด. ญ. ปทุมมา ภัทธบุตร อายุ ๖ เดือน

นายประถม ภัทธบุตร เริ่มป่วยด้วยโรคเนื้อร้ายออกซนิตร้ายแรงที่ท้อง ตั้งแต่วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ แพทย์ได้พยายามเยียวรักษาอย่างดีที่สุด แต่อาการคงทรงอยู่เฉยทรุดลงจนถึงวันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ เวลา ๑๔.๒๘ น. ก็ถึงแก่กรรมด้วยอาการสงบ รวมอายุ ๔๒ ปี

นายประถม ภัทธบุตร ได้ถึงแก่กรรมไปในกาตอายุที่ยังน้อยอยู่ ย่อมเป็นที่เสียใจและอาลัยแก่ญาติและมิตรสหายที่รักทั่วไป โดยเฉพาะในครอบครัวของ นายประถม ภัทธบุตร ย่อมจะได้รับความอาลัยและว่าเหวอย่างสุดซึ้ง แต่ย่อมจะบรรเทาได้บ้างโดยอาศัยพระพุทธรูปเจดีย์ที่ได้ประทานไว้แก่ไดกวา มนุษย์เกิดมาย่อมต้องตายทุกคน ต่างแต่ช้าหรือเร็วเท่านั้น.

ตำนานกฎหมายเมืองไทย

ในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระเอกาทศรถโปรดให้ตั้ง "พระราชกำหนดกฎหมายพระอัยการ" ดังนี้ จะหมายความว่ากระไร เข้าใจยากอยู่ แต่ไม่ใช่พงศาวดารกฎหมายชนในครั้งนั้น นั้นเป็นแน่ เพราะกฎหมายเป็นของคู่กับประชาชน ประชุมชนนี้มาแต่เมื่อใด กฎหมายก็ต้องมีมาแต่เมื่อนั้น เมื่อมนุษย์ยังไม่รู้จักใช้หนังสือ การรักษากฎหมายก็ใช้ท่องให้ชนปากเจจใจ เอาไปป่าวร้องแต่ผู้มีเจ้าพนักงานจำไว้บอกเอาดีบ่คอกันมา เมื่อรู้จักใช้หนังสือก็ใช้จดกฎหมายลงเป็นค้วหนังสือ แล้วคัดลอกบอกหมายส่งกันไปให้ป่าวร้องแต่เขียนลงในดิ่งใดๆ มีใบदानหรือกระดาษเป็นต้น เก็บรักษากฎหมายไว้ ประเพณีเป็นดั่งนี้มาทั่วทุกประเทศ

ในสยามประเทศนี้ เมื่อก่อนพุทธศักราช ๑๘๒๖ ยังไม่มีหนังสือไทย ใช้กันแต่หนังสือคฤณณ์ ซึ่งพวกพราหมณ์พามาแต่อินเดีย หนังสือคฤณณ์นั้น ความที่เคยเห็นก็ตาจรรึกเห็นใช้เขียน แต่ภาษามครภาษาดังดักฤตแต่ภาษาขอม ไม่เคยพบจารึกอักษรคฤณณ์เป็นภาษาไทยเลย แต่บางที่จะเขียนภาษาไทยอย่างหนังสือขอมเขียนแปดร้อยได้ ในครั้งนั้นแล้ว เข้าใจว่ากฎหมายไทยที่ตงชนเมือกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ตอนก่อน พ.ศ. ๑๘๒๖ เห็นจะต้องให้แปลดัดเป็นภาษาขอมหรือภาษาดังดักฤตหรือบางที่จะมีวิธีเขียนภาษาไทยด้วยค้วหนังสือคฤณณ์แปดร้อยได้ แต่

การจดลงเป็นหนังสือ^(๑) ไม่ว่าในภาษาไทย คงเป็นหน้าที่พราหมณ์ เพราะผู้ทรงหนังสือและเจ้าตำหรับกฎหมาย ในเวลานั้นมีอยู่แต่ในพวกรพราหมณ์ ด้วยเหตุนี้พราหมณ์จึงเป็นเจ้าหน้าทีสำคัญในการรักษากฎหมายมาแต่โบราณ แม้จะดูในทำเนียบศักดิ์นิพนธ์ในกฎหมายที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ก็จะได้เห็นว่าตำแหน่งตุลาการ ศาลหลวงที่ตั้งศักดิ์ชื่อเป็นพราหมณ์ทั้งหมด เดิมแต่พระเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระนามจาริกไว้ว่าพ่อขุนรามคำแหง หรือที่เรียกในหนังสืออื่นมีหนังสือชินกาลมาลินี เป็นคนว่าพระยารามราช เป็นผู้คิดหนังสือไทยขึ้น เมื่อปีมะแม จุติศักราช ๖๔๕ มหาศักราช ๑๒๐๕ ครองกับพุทธศักราช ๑๘๒๖ (ตัวอย่างหนังสือไทยของสมเด็จพระเจ้าจาริกหัดศึกษามีอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณทุกวันนี้) เมื่อมีหนังสือไทยขึ้นแล้ว กฎหมายก็ตั้งขึ้นต่อมา หรือกฎหมายเก่าที่มีอยู่แล้ว จึงได้เริ่มจดลงและรักษามาในหนังสือไทยแต่ความรู้นี้หนังสือไทยแพร่หลายเร็วมาก ขอนมพยานเห็นได้โดยศึกษาจารึกภาษาไทยรุ่นเก่า ใช้ตัวหนังสือไทยตามแบบของพระเจ้าขุนรามคำแหงทั่วทุกเมืองในอาณาจักรสยามไทย ตลอดจนไปจนกรุงศรีสัตนาคนหุต เพราะความต้องการหนังสือสำหรับเขียนภาษาไทยมีอยู่ด้วยกันทุกประเทศที่ชาติไทยได้เป็นใหญ่ เมื่อเกิดแบบตัวหนังสือขึ้น

(๑) เมื่อไม่ชำนาญ พนักงานกรมทางพบศิลาจารึกอักษรไทยที่เมืองสุโขทัยแผ่น ๑ นำมาส่งราชบัณฑิตยสภา ตรวจได้ความว่าเป็นกฎหมายลักษณะโจรพระเจ้าเลอไทยราชโอรสซึ่งรับรัชทายาทพระเจ้ารามคำแหงมหาราช ให้จารึกไว้เมื่อราว พ.ศ. ๑๘๘๗ ราชบัณฑิตยสภาได้ส่งตรวจพิเคราะห์ว่า การตั้งกฎหมายในสมัยนั้นจะใช้จารึกศิลาบึกโสมพะนิลหรืออย่างไร ยังไม่ยุติความเห็นลงเป็นแน่

ทุกประเทศก็ยอมรับใช้หนึ่งเดือน โดยเห็นประโยชน์ มีต้องมีผู้ใดบังคับบัญชา

ขณะเมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ สร้างกรุงศรีอยุธยา แม่หนึ่ง
ด้อยไทยยังมีขึ้นได้เพียง ๑๗ ปี ก็เชื่อได้ว่าคงจะได้ใช้ตลอดมาจนถึง
เมืองอุททองแล้ว บรรดากฎหมายที่ทรงขนคองแต่สร้างกรุงศรีอยุธยามา
เข้าใจว่า เขียนเป็นหนังสือไทยทั้งหมด แต่ประหัดดาอยู่น้อยที่ข้าพเจ้า
ยังได้พบพระราชกฤษฎีกา เพียงในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา และ
แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศที่เมืองพัทลุง เขียนแผ่นดินด้อยคำใน
กระดาศ ยังใช้อักษรและภาษาเขมรหลายฉบับ จะเป็นด้วยเหตุใด
ข้าพเจ้ายังคิดไม่เห็นจนทุกวันนี้ ได้เห็นหนังสือนี้ไว้ในหอพระสมุด
วชิรญาณ ผู้ใดจะตรวจก็ได้

วิธตั้งกฎหมาย

กฎหมายกรุงศรีอยุธยาที่เราจะรู้ได้ในเวลานี้ อยู่ในกฎหมาย
พิมพ์ ๒ เล่ม ซึ่งคนฉบับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรด
ให้ชำระเรียบเรียงไว้ เมื่อปีชวด จุฬศักราช ๑๑๖๖ พ.ศ. ๒๓๔๗ และ
หมอบรัดเลได้พิมพ์จำหน่ายในครั้งแรก เมื่อปีระกา จุฬศักราช ๑๒๓๕
พ.ศ. ๒๔๑๖ ยังมีกฎหมายกรุงเก่าที่ไม่ได้พบหรือไม่เอาเข้าเรื่อง
เมื่อชำระกฎหมายในรัชกาลที่ ๑ อยู่ก็บาง หอพระสมุดได้ไว้ดัก ๒-๓
เล่ม ดัชนีชำระกฎหมายแต่โบราณมา คงจะทำเป็นชั้น ๆ ดังหนอ
ชนที่ ๑ เมื่อแรกตั้งกฎหมาย ตั้งด้วยประกาศพระราชกฤษฎีกา
บอกฉันทันเหตุผิด และพระราชนิมิตอย่าง พระราชกฤษฎีกาก็ยัง แดเห็นได้

ในพระราชกำหนดเก่า พระราชกำหนดใหม่ และกฎหมายพระดังมี
 เหล่านี้^{๕๒} เป็นพระราชกฤษฎีกา เป็นกฎหมายที่แรกตั้งอย่างนั้น

ชนที่ ๒ เมื่อพระราชกฤษฎีกามากๆ เข้า จะลอบคั่นยาก จึง
 คัดทอนพระราชกฤษฎีกาเก่า คงไว้แต่ใจความ เป็นย่ออย่างกวาง
 ดังจะเห็นได้ในกฎหมาย ๓๖ ข้อ และกฎหมายหมวดพระราชบัญญัติ

ชนที่ ๓ เพื่อจะจัดระเบียบกฎหมายเก่า ให้สะดวกแก่ผู้ภาคการ
 ให้คนได้โดยง่าย นานๆ จึงมีการชำระกฎหมายครั้ง ๑ อย่างเราเรียก
 กันทุกวันนี้ว่า ทำประมวลกฎหมาย คือรวบรวมกฎหมายเก่าจัดเป็น
 หมวดๆ ตามลักษณะความ คัดเหตุผลอันคั่งค้างกฎหมายออกแต่ย์ คง
 ไว้แต่ใจความซึ่งเป็นพระราชนิยม เรียงเข้าลำดับเป็นมาตราๆ ใน
 ลักษณะนั้นๆ

วิธีชำระกฎหมายดังกล่าวมานี้ ดำหรับทำแต่กฎหมายเก่าที่ดังมา
 นานๆ แล้ว แต่กฎหมายที่ออกใหม่ ก็ยังคงออกอย่างพระราชกฤษฎีกา
 ตามเดิม ทำอย่างนั้นเป็นวิธีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ในครั้งหลังที่
 ผู้จัดการชำระกฎหมายได้ทำเมื่อรัชชวตศัศก จุติศักราช ๑๑๖๖ พ.ศ. ๒๓๔๗
 ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เวदानันท์หนึ่งคือ
 กฎหมายครั้งกรุงเก่า คงจะเป็นอันตราหายสูญไปเสียเมื่อเสียกรุงฯ
 เป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงรวบรวม
 ค้นหาได้เท่าใดก็เอามาเรียบเรียงตรวจแก้คัดทอนทำเป็นกฎหมายฉบับ
 หดงฉบับใหม่ คือฉบับพิมพ์เป็น ๒ เล่มนั้น มีกฎหมายชั้นกรุงรัตนโก-
 ดินทรอยู่โน้น ๔ ลักษณะ คือ (๑) พระราชบัญญัติ (๒) กฎหมาย
 พระดังมี (๓) พระราชกำหนดใหม่ ๓ ลักษณะนี้ในรัชกาลที่ ๑ กับ

(๔) ดัชนีระโจร ๕ ต้น ดังในรัชกาลที่ ๓ รวมเข้าเมื่อพิมพ์ ด้วยเหตุ
 ดังกล่าวมานักหมาย ๒ เดิมพิมพ์นั้น เชื่อได้ว่า คงตามรูปกฎหมายกรุง
 กรุงเก่า และเป็นบทกฎหมายที่ใช้อยู่ในกรุงเก่าเป็นอันมาก จะ
 เห็นได้จากกฎหมายตอนปลายกรุงเก่า ที่ได้ตัดความเมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระเจ้าบรมโกศ แต่ยังไม่ทันแยกเข้าดัชนีระตามประมวลกฎหมาย
 กฎหมาย ๓๒ ข้อ และมีกฎหมายที่ยังเป็นพระราชกฤษฎีกา ยังไม่ได้ตัด
 ความที่เคยอยู่ในพระราชกำหนดเก่าออกหลายฉบับ

ศักราชที่ใช้ในกฎหมาย

วันที่ใช้ในกฎหมายกรุงเก่า ใช้นับรอบปีตามนักษัตร คือ
 ชวด ฉลู เป็นต้น รู้ได้แน่ชัดว่าใช้มาแต่ครั้งสุโขทัยแล้ว ด้วยมีปรากฏ
 ในศิลาจารึกตั้งแต่ครั้งพระเจ้าขุนรามคำแหง ใช้นับปีศักราช คือ วัน
 อาทิตย์ วันจันทร์ เป็นต้น และนับเดือนตามจันทรคติ ก็ใช้มาแต่ครั้งกรุง
 สุโขทัย ด้วยมีปรากฏในศิลาจารึกเหมือนกัน แต่ศักราชครั้งสุโขทัยใช้มหา
 ศักราช ถึงศิลาจารึกในสมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นต้นเพียงในแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระรามาธิบดีที่ ๒ ก็ใช้มหาศักราช แต่ศักราชที่ปรากฏอยู่ในบานแผ่น
 กฎหมายคู่มือใช้ศักราชหลายอย่างปะปนกัน แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดี
 ที่ ๓ ใช้พุทธศักราช รัชกาลต่อมาใช้พุทธศักราชบ้าง มหาศักราช
 บ้าง จุลศักราชบ้าง และยังมีศักราชอีกอย่างหนึ่งซึ่งข้าพเจ้ายังทราบ
 ไม่ได้ว่าศักราชอะไร โหโรเรียกว่าศักราชจุฬามณี แต่สืบเอาเรื่อง
 เอาเกณฑ์จากโหรายังไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงเรียกไว้ว่า "ศักราชกฎหมาย"
 ศักราชทั้ง ๔ อย่างนี้จะดลในหนังสือกฎหมายให้ได้ว่าความว่าแผ่นดินไหน

ใช้ศักราชอะไรไม่ได้ ด้วยบานแผนกกฎหมายในแผ่นดินเดียวกันใช้
 ศักราชต่างกันก็มี ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ที่ศักราชในบานแผนกกฎหมาย
 ดับต้นกันไป จะเป็นเพราะเมื่อเวลาชำระหรือคดีเขียนหนังสือกฎหมาย
 ในชนหลัง ๆ ผู้คัดลอกจะให้เข้าใจง่าย เคยคิดคำนวณบอกทอนศักราช
 ซึ่งผิดกันกับอย่างที่ใช้อยู่ในเวลานั้นเปิดขึ้นให้เป็นอย่างเดียวกัน จับผิด
 ได้ที่บันทึกศักราชควรเป็นคู่ ดังศักราชเป็นคู่มีอยู่หลายแห่ง ยิ่ง
 เมื่อสมเด็จพระเจ้าปราสาททองดบศักราชเอาปีกุนเป็นดัมฤทธิศักราช ก็ทำ
 ให้ศักราชเคลื่อนไป ๒ ปี ศักราชที่ใช้ในบานแผนกกฎหมายทั้ง ๔ อย่าง
 สอดได้ดังนี้ คือ (๑) พระพุทธศักราชในกฎหมาย ต้องใช้เกณฑ์เลข
 ๑๓๑๒ ดบเป็นจุดศักราช (๒) มหาศักราชในกฎหมายต้องใช้เกณฑ์
 ๕๕๑ ดบเป็นจุดศักราช (๓) ศักราชกฎหมาย (ปรากฏในบานแผนก
 แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และสม
 เด็จพระเจ้าบรมโกศ) ข้าพเจ้าได้ลองดอบดูน้อยกว่ามหาศักราช ๓๐๐ ปี
 (วัน) ดบด้วยเกณฑ์เลข ๒๕๑ เป็นจุดศักราช (๔) จุดศักราชเป็น
 ศักราชที่ทรงชนในเมืองพม่าก่อน น่าจะฟังเอาเข้ามาใช้ในราชการเมื่อ
 ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช ดังแต่เกยวของกับเมือง
 หงสาวดี

บานแผนกในกฎหมายใช้พุทธศักราชและมหาศักราชลงมาจนแผ่นดิน
 ดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่ขึ้นมาเป็นจุดศักราชเป็นพัน

กฎหมายกรุงเก่า

เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดี (อยู่ทอง) ตั้งเป็นอธิบดี ณ กรุงศรีอยุธยา
 แล้ว ก็เป็นธรรมเนียมที่จะต้องตั้งแบบแผนพระราชประเพณีและพระ

ราชกำหนดกฎหมายสำหรับพระนคร กฎหมายที่ตั้งครั้งสมเด็จพระรามา
 ธิบดีที่ ๑ จะมีอะไรบ้าง รัฐไม่ได้ห้ามโดยตัวเอง แต่ตรวจดูตามบานแผนก
 ในกฎหมาย ๒ เดิม ได้ความว่ากฎหมายเหล่านี้ได้มีมาแต่ในแผ่นดิน
 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ คือ

ลักษณะพยาน ตั้งเมื่อปีชวดโทศก พ.ศ. ๑๘๘๔ (จุดศักราช ๗๑๒)

ลักษณะอาญาหลวง กำหนดโทษ ๓๐ สถาน ตั้งเมื่อปีเถาะตรีศก
 พ.ศ. ๑๘๘๕ (จุดศักราช ๗๑๓)

ลักษณะรับฟ้อง ตั้งเมื่อปีมะแมดับศก พ.ศ. ๑๘๘๘
 (จุดศักราช ๗๑๗)

ลักษณะลักพา ตั้งเมื่อปีมะแมดับศก พ.ศ. ๑๘๘๘ (จุด
 ศักราช ๗๑๗)

ลักษณะอาญาราชฎี ตั้งเมื่อปีระกานพศก พ.ศ. ๑๘๙๑ (จุด
 ศักราช ๗๑๘)

ลักษณะโจร ตั้งเมื่อปีกุนเอกศก พ.ศ. ๑๘๙๓ (จุดศักราช ๗๒๑)

ลักษณะเบ็ดเตล็ด ว่าด้วยที่ดิน ตั้งเมื่อปีกุนเอกศก พ.ศ. ๑๘๙๓
 (จุดศักราช ๗๒๑)

ลักษณะฉ้อฉล ตั้งเมื่อปีชวดโทศก พ.ศ. ๑๘๙๔ (จุดศักราช ๗๒๒)

ลักษณะฉ้อฉลอีกตอน ๑ ตั้งเมื่อปีฉลูตรีศก พ.ศ. ๑๘๙๕ (จุด
 ศักราช ๗๒๓)

ลักษณะโจร ว่าด้วยฉ้อฉล ตั้งเมื่อปีมะเมียอัฐศก พ.ศ. ๑๘๙๖

(จุดศักราช ๗๒๘)

กฎหมายรัชกาลอื่น ๆ ครึ่งกรุงเก่า ^{ตั้ง}ที่ม้านแดนและศักราช
บอกไว้ ปรากฏอยู่ในกฎหมาย ๒ เดิม ดังนี้

แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒

กฎหมายลักษณะอาญาศึก (อยู่ในลักษณะขบถศึก) ^{ตั้ง}ตั้งเมื่อปีชวด
จุลศักราช ๙๙๖ (ตั้งตั้งว่าจะเป็นปีชวด จุลศักราช ๙๕๖ ^{ใน}แผ่นดิน
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ด้วยกต่างถึงศักราชนั้นในกฎหมายนั้น)

แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ทำเนียบศักราชราชการฝ่ายทหารพลเรือน ^{ตั้ง}ตั้งเมื่อปีจอ
พุทธศักราช ๑๙๙๘ (จุลศักราช ๙๖๖)
ทำเนียบศักราชหัวเมือง ^{ตั้ง}ตั้งเมื่อปีจอฉก พุทธศักราช ๑๙๙๘
(จุลศักราช ๙๖๖)

ลักษณะขบถ (อยู่ในลักษณะขบถศึก) ^{ตั้ง}ตั้งเมื่อปีฉลู มหาศักราช
๑๓๗๓ จุลศักราช ๙๓๙

เพิ่มเติมลักษณะอาญาหลวง ไม่ปรากฏวัน
กฎหมายทั่วยวาทตั้งเมื่อปีชวด จุลศักราช ๙๒๐

แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

เพิ่มเติมลักษณะรับฟ้อง เมื่อปีวอก พุทธศักราช ๑๙๕๖ (จุล
ศักราช ๙๒๔)

แผ่นดินสมเด็จพระไชยราชาธิราช

ลักษณะพิศุจน์ ^{ตั้ง}ตั้งเมื่อปีมะแม จุลศักราช ๙๙๗ (ที่พระทัย

ราชาเตียงเทียน เห็นจะเป็นเวดากำตั้งนิยมกันด้วยเรื่องพิศุจน์ เตียง
เทียนอยู่ในวิรัชพิศุจน์อย่าง ๑)

แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

เพิ่มเติมลักษณะอาณาหวดง เมื่อปีระกา พุทธศักราช ๒๐๙๓

(จุดศักราช ๙๑๒)

สมเด็จพระเอกาทศรถ

(ตั้งในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวร)

พระราชกฤษฎีกาบำเห็นจคัก (อยู่ในลักษณะขบถคัก) ตั้งเมื่อปี

มะเด็ง จุดศักราช ๙๕๕

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

พระธรรมนุญฎะทรวงค้ำด ตั้งเมื่อปีขวด ศักราชกฏหมาย

๑๒๔๔ (จุดศักราช ๙๙๖)

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

พิกต์เกษียณอายุ ตั้งเมื่อปีระกา จุดศักราช ๙๙๕

ลักษณะอุทธรณ์ ตั้งเมื่อปีกุน มหาศักราช ๑๕๕๕ (จุด

ศักราช ๙๙๗)

พระธรรมนุญฎะทรวงค้ำด ตั้งเมื่อปีกุนดับคัก มหาศักราช

๑๕๕๕ (จุดศักราช ๙๙๗)

ลักษณะทาส ตั้งเมื่อปีฉลูนพศก มหาศักราช ๑๕๕๗ (จุลศักราช ๘๘๘)

เพิ่มเติมลักษณะทาส เมื่อปีกุนเบญจศก ศักราชกฎหมาย ๑๒๖๓ (จุลศักราช ๑๐๐๕ ควรเป็นปีมะแม)

ในพระราชกำหนดเก่าบท ๑ ปีมะแมเบญจศก จุลศักราช ๑๐๐๕
เพิ่มในลักษณะอาชญาหลวง ห้ามไม่ให้ยกตุ๊กตาวให้ชาวต่างประเทศ เมื่อปีกุนนพศก ศักราชกฎหมาย ๑๒๖๗ (จุลศักราช ๑๐๐๙)

ลักษณะกัณฑ์ ตั้งเมื่อปีชวดตัมฤทธิศก ศักราชกฎหมาย ๑๒๖๘ (จุลศักราช ๑๐๑๐)

พระราชกำหนดเก่าบท ๑ ปีฉลูเอกศก จุลศักราช ๑๐๑๓ กฎหมาย ๓๖ ข้อ บท ๑ ปีชวดโทศก จุลศักราช ๑๐๑๒

แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

เพิ่มเติมลักษณะรับฟ้อง เมื่อปีกุนตรีศก มหาศักราช ๑๕๘๓ (จุลศักราช ๑๐๓๓)

ในกฎหมาย ๓๖ ข้อ ๑๒ บท ระวังปีมะโรงจุลศักราช ๑๐๒๖ จนปีเถาะ จุลศักราช ๑๐๕๘

พระราชกำหนดเก่า ๔ บท ระวังปีจอ จุลศักราช ๑๐๓๒ จนปีเถาะ จุลศักราช ๑๐๓๔

แผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา

มุดคดีวิวาท ว่าด้วยคดีดินบ้านหมู ตั้งเมื่อปีชวด จุลศักราช ๑๐๕๒

ในกฎหมาย ๓๖ ข้อ บท ๑ ปีกอก จุดศักราช ๓๐๕๔

ลักษณะตุลาการ ตังเมื่อปีชวด จุดศักราช ๓๐๕๗

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ

ในกฎหมาย ๓๖ ข้อ ๑๗ บท ระวังปีฉลู จุดศักราช ๓๐๗๑ จน

ปีมะแม จุดศักราช ๓๐๗๗

เพิ่มเติมลักษณะตุลาการ เมื่อปีกอก จุดศักราช ๓๐๗๐

เพิ่มเติมมุดคดีวิวาท ว่าด้วยบันด์มรด ตังเมื่อปีกุน จุด

ศักราช ๓๐๗๓

พระราชกำหนดเก่า ๒๕ บท ระวังปีกุน จุดศักราช ๓๐๖๗ จน

ปีกุน จุดศักราช ๓๐๗๓

แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ

เพิ่มเติมมุดคดีวิวาท ว่าด้วยจำหน่ายเดชเมื่อปีฉลู จุดศักราช ๓๐๗๕

ลักษณะวิวาท ตังเมื่อปีมะเด็งเอกศก ศักราชกฎหมาย ๓๓๖๗

(จุดศักราช ๓๓๑๑)

เพิ่มเติมลักษณะทาด เมื่อปีกุนดัดศก ศักราชกฎหมาย (เข้า

ใจว่า ๓๓๗๕ จุดศักราช ๓๓๑๗)

ในกฎหมาย ๓๖ ข้อ ๕ บท ระวังปีฉลู จุดศักราช ๓๐๗๕ จน

ปีจอ จุดศักราช ๓๓๑๖

พระราชกำหนดเก่า ๒๖ บท ระวังปีฉลู จุดศักราช ๓๓๑๗ จน

ปีชวด จุดศักราช ๓๓๒๐

ดารบัญญัติกฎหมายครึ่งกรุงเก่าที่กดถ่วงมานั้น ตามที่ตรวจดูเท่าที่รู้ได้
 ในกฎหมาย ๒ เด็ม ยังมีบางแผนดินบางแห่งที่ศักราชและปีวิปดาศ ไม่
 แน่ใจว่าจะเป็นที่ดินไหน จึงไม่ได้เอามาตั้งไว้ ผู้อ่านดารบัญญัตินคร
 ดังเกตแต่เค้าความ ว่ากฎหมายกรุงเก่าที่ยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ได้ตั้ง
 ในแผ่นดินใด ๆ บ้าง แต่จะเข้าใจไปว่า แผ่นดินนั้น ๆ จะได้ตั้งแต่
 กฎหมายซึ่งกล่าวไว้ในดารบัญญัตินั้นน่ะ หรือกฎหมายลักษณะใดที่
 กล่าวไว้ในดารบัญญัตินั้นจะยังมีแต่แผ่นดินนั้นน่ะ ก็ไม่ได้
 เพราะกฎหมายที่เราได้เห็นพิมพ์ไว้ในกฎหมาย ๒ เด็ม เป็นของที่ได้คิด
 ทอนแก้ไข เรียกรวมโดยนามว่า “ชำระ” มาหลายครั้งหลายคราว

วิจิตรหมวดกฎหมายครึ่งกรุงเก่า

ลักษณะจัดหมวดประมวลกฎหมายครึ่งกรุงเก่า อย่างเห็นใน
 กฎหมายฉบับพิมพ์ ๒ เด็ม พิจารณาหัดดูตามรูปกฎหมายและเนื้อความ
 ที่ปรากฏในหมวดพระธรรมศาสตร์ทำให้เข้าใจว่า แต่เดิมประมวล
 กฎหมายไทยเห็นจะจัดเป็นหมวดหมู่อย่างหนึ่ง แต่จะเป็นอย่างไรรู้ไม่ได้
 ชัด อยู่มาในกาลครั้ง ๓ น่าจะเป็นในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา
 ธิราช เมื่อกรุงศรีอยุธยาเกี่ยวข้องกับกรุงหงสาวดีอยู่ ได้กฎหมายมนู
 ธรรมศาสตร์ ซึ่งแปลเป็นภาษารามัญเข้ามาในเมืองไทย และมีผู้มา
 แปลมนูธรรมศาสตร์จากภาษารามัญออกเป็นภาษาไทย แต่จะแปลเมื่อ
 ใด ชื่อนั้นจะคาดตามเรื่องในพระราชพงศาวดารก็น่าคิดว่า คงจะ
 แปลในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชนั่นเอง หรือมีฉะนั้น

ก็ในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ เพราะในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรติด
การทัพศึกเห็นจะไม่มีเวลาดาเปิด

ที่เรียกว่าธรรมเนียมของพระมโณดาร์ หรือ มนูห์ เป็นต้นเค้า
ของกฎหมายในรัชสมัยประเทศ เป็นหนังสือคัมภีร์ใหญ่โตมาก ข้าพเจ้า
ได้สืบเรื่องราวเด้ามาจากรามัญประเทศว่า เดิมมอญได้มาเป็นภาษา
ดังดังฤต มีพระภิชูรูป ๑ มาเปิดออกเป็นภาษามครทเมืองรามัญ
(เด้าจึงมีผู้เปิดออกเป็นภาษารามัญอีกที่ ๑) ข้าพเจ้าได้ให้สืบหาหนังสือ
พระธรรมนูญรามัญพึงได้มาไม่ช้านัก เป็นหนังสือน้อยกว่าพระ
ธรรมนูญอื่นแต่เป็นอันมาก มีภาษามครทแต่มาติกากฎหมาย
นอกนั้นเป็นภาษารามัญ ได้ว่านพระเทวโลกแต่ยังเป็นดวงโลกที่ป (๑)
ซึ่งเป็นผู้ภาษารามัญเปิดออกดู ได้ความตามมาติกาสมุดคดีวิวาทของ
รามัญ ตรงกับพระธรรมนูญรัชสมัยประเทศ แดะตำนานที่กล่าว
ในพระธรรมนูญ ถึงเรื่องพระเจ้ามหาสมุทรราช ตรงกับใน
พระธรรมนูญของไทย แต่นอกจากนั้นไปคนละทางหมด ข้าพเจ้าเข้าใจ
ใจว่า พระธรรมนูญรัชสมัยประเทศซึ่งเป็นภาษาดังดังฤต เป็นหนังสือ
ในคำสนาพราหมณ์ แดะเป็นหนังสือคัมภีร์ใหญ่ เมื่อพระเอามาเปิด
ที่เมืองรามัญ จะเด้าเปิดแต่บางแห่ง แดะแปลงเนื้อความที่แปลงนั้นให้
เป็นหนังสือฝ่ายพระพุทธศาสนาด้วย ไทยเราได้พระธรรมนูญมาจาก
มอญดังปรากฏอยู่ในคากาคำนัฎการข้างต้น เห็นจะได้มาเมื่อกฎหมาย
ไทยเรามีเป็นแบบแผน และจัดเป็นหมวดหมู่อยู่อย่างอื่นเด้า มาจัดเอา
เข้ามาติกาพระธรรมนูญเมื่อทหลังจึงเข้าไม่ได้สนิท ขอนจะเด้าเห็น

๑. ภายหลังเป็นพระยาโหราธิบดี

ได้นัดในกฎหมาย แม้ตั้งเกณฑ์มาดีมากมาย รามัญว่ามี ๑๘ เท่า
 ธรรมศาสตร์มีขมประเทศ แต่มุดคดีในพระธรรมศาสตร์ไทยขยาย
 ออกไปเป็น ๒๘ เห็นผิดกันมากอยู่ตงนี้ จึงเข้าใจว่า เมื่อจะจัดกฎหมาย
 ไทยให้เป็นหมวดตามพระธรรมศาสตร์ จะเอาเข้าไม่ได้ตงนี้จึงทำอย่าง
 ขออกไปที่ จะยกตัวอย่างมาไว้ให้ดูได้ ตงนี้

คาถาธรรมศาสตร์รามัญ

ศตถ อฏฐา ทวิชา วุตตา	มุดตาขบประเภทโต
มุดฐาจารย์ธธา ธาธา	คิตินนาทือเนกธา
อิณิ ธนั ธนินธานั	ธดกั ปริกัณคิ
ธรมมธนธิกาคั	ธนั ทตธา ปจณา คณุห
ภติกถธั ปติโพธิ	พหุขธเมธุ ธมมุเข
ยั ธจัน กเถตธวาน	ปจณา ปุน กเถนติ ตั
กัณคิธา ปุน อิจจติ	วิกัณคิธา วิจตติ
ทวิปทา ธา จตูปทา	ธพเพ มนุธธภคิกธา
ปจวิวิภคิธิกธา	ธณณิ โทธปโรหิตั
ปธธาคั ธริ คจเ	อิธธัปฐิธวิภคเ
วิภคิธินเหตุ	ธกขธตปฐิภากเ
เอเต มุดา อฏฐารธ	ธมธตเถ ปกาศิตธา
แบดเป็นมุดคั ๑๘ อย่าง	ธอบกับพระธรรมศาสตร์มีขมประเทศ
ของอาจารย์แมกธมูเดอ	ได้คำแบดตงนี้

- ๑ อธิณั ธิณั หนี้สิน Non payment of debts.
- ๒ ดันนิธานัน ของฝาก Deposit and pledge.
- ๓ อตถัก มีไซของคน Sale without ownership.
- ๔ ปริกัณคิ หุ่นส่วน Concerns among partners.
- ๕ อหุมมชนวิภาคั แบ่งดินมีเป็นกรรม Partition of inheritance.
- ๖ ธิณั ทคฺวา ปจฺฉวา คณฺเห ให้สินแก่เขา แล้วอดดับคืน
เอาได้ Resumption of gift.
- ๗ ภคิกถุสฺส ปติโพไซ ไม่ให้เงินค่าจ้าง Non payment
of wages.
- ๘ พหุมาชเชตฺตุ ตมฺมุเช)
ยั วจัน กเถตฺวาน) ไม่ทำตามสัญญา Non performance
ปจฺฉวา บุน กเถนคิ ตั) of agreement.
- ๙ กัณคฺวา ปุนอิจฺฉติ) ซ้อแล้วคืนได้ Recission of sale
๑๐ วิกัณคฺวา วิวคฺคติ) ขายแล้วอยากได้คืน and purchase.
- ๑๑ ทฺวิปทา วา จคฺคฺปทา) วิวาทเหตุตวิญญาณกทรพีย
ดพฺเพ มนุสฺสธกฺคติก) Dispute between owner of
cattle and his servants.
- ๑๒ ปจฺฉวิภคฺคิตฺวาจา) แบ่งที่ดินเรือนสวนไร่นา Dispute
regarding boundaries.
- ๑๓ อณฺณิ โทสฺสปโรหิตั ได้ความท่าน Defamation.
- ๑๔ ปฺรชาคั ฆ่าฟันท่าน Assault, robbery and
violence.

๑๕	ฆริ คจฺเจ	ดักทำชู้	Theft and adultery.
๑๖	อิติถัปฺริตฺวิกกเต	ดักษณะผัวเมีย	Duties of man and wife.
๑๗	วิภคฺติชนเหตุ	ดักษณะแบ่งดิน	Partition of inheritance.
๑๘	อกฺขวคฺตปริภาโก	ดักษณะเดินการพนัน	Gambling and betting.

คาถาพระธรรมศาสตร์ไทย

แต่งคัมภีร์แห่งคุดาการ ๑๐ ประการ

อินทภาโส	ชมมานุญโย	ดกฺขิ	๑	ดกฺขิเนทโก		
อณฺณมณฺณิ	ปฏิกาสโต			ปฏิกาสณฺณจฺ	เนทโก	
อฏฺฐคาโห	อฏฺฐกฺกุโฏ			ทณฺโฑ	โจทกฺเจทโก	
อกฺขทตฺตาทตฺตยเจจ				เอเต	มุตฺตา	ปกิตฺติตา

มุตคคิแห่งคุดาการ ๑๐ ประการที่ แปลไว้ใน กฎหมาย เทียบด้วย

กฎหมายกรุงเก่า เป็นดังนี้

๑	อินทภาโส	อินทภาษ	ได้แก้ดักษณะอินทภาษ
			และดักษณะคุดาการ
๒	ชมมานุญโย		พระธรรมนุญ ได้แก้พระ
			พระธรรมนุญ
๓	ดกฺขิ		พยาน ได้แก้ดักษณะ
			พยาน

๕ ดักขิเนทโก

คัตถิยาน เอาไว้ใน

ลักษณะรับฟ้อง

๕ อณุมณณัม ปฏิภาโต

แก้ต่างว่าค่าง เอาไว้ใน

ลักษณะรับฟ้อง

๖ ปฏิภาณณจ เนทโก

คัดค้านจน เอาไว้ใน

ลักษณะรับฟ้อง

๗ อฏฐกาโท

รับฟ้อง ได้แก้ลักษณะ

รับฟ้อง

๘ อฏฐกุโฏ

ประวิง เอาไว้ในลักษณะ

รับฟ้อง

๙ ทณโท

พรหมทัณฑ์ เอาไว้ใน

กรมศักดิ์

๓๐ โจทกเนทโก

คัดฟ้อง เอาไว้ในลักษณะ

รับฟ้อง

กาถาแสดงมูลคดีวิวาท ๒๕ ประการ

ฉินณจ รณโย รณโจรหาร

อธมมทนายชชวิภตตภาค

ปรตต ทาน คหณ ปุเนว

ภคตอกขบปฏิจารชตคา

ภณทณจ เกยยาวิกยาวหาร

เขตคาทอิอารวมนาทิจาน

ทาด จ ทาด ปหณจ ชุตตา

ชายนบตักตต วิปตติภทว

ตงคามโทดาบีจ ราชทฐโจ

ราชาณตุงกาทอิวิวาทปตโต

ปรหมบดโยหมี ๑	อดตุอาณั	อติยกาโร	วิวิโร	ปเวต์
จ่านาวิติกกมมพดากเรน		ปุตตาทีอาทาคนนา	ตเหว	
เหตุ	ปฏิจจมมชิการณั	อกษาปนายู	๑	ชนุปนิกษา
อาตพพ่นก่าปี ๑	ภณชทเทยย์	เต	ตาวกาต์ถักคณั	วิภาคั
ปจจุทชรนคั	ตุ	วิวาทมูตา	เอกุนคั	ดำทิวธามั
โปรากว่นา	วชรหมมตตุเกติ			วุตตา

มุตคคัวิวาท ๒๘ ประการที่แปดไว้ในกฎหมาย เทียบด้วย
กฎหมายกรุงเก่าเป็นดังนี้

๑	อินั	ชนั	๕	ได้แก่ลักษณะ	๕	กู่หน	ได้แก่ลักษณะ	๕	กู่หน
๒	รณโย	ชรโจรหารั							
๓	อชมมทายชชวิภคตภาคั								
๔	ปรวตต์	ทานั	คหณั	ปุเนว					
๕	ภติกา								
๖	อกชปปฏิจารชคตา								
๗	ภณชทญจ	เกยยาวิกยั							
๘	อวหารั								

โจรกรรม ได้แก่ลักษณะโจร

- ๙ เขตดาภิธานัน ทันา เขาไว้ในลักษณะเบ็ดเต็ร็จ
- ๑๐ อารามวนาภิธานัน ทัตวน เขาไว้ในลักษณะเบ็ดเต็ร็จ
- ๑๑ ทาดั ทาดั ทาดั ได้แก่อลักษณะทาดั
- ๑๒ ปหรงจ ขุดา ตบคัคั่วว่า ได้แก่อลักษณะวิภาท
- ๑๓ ชายมบคิตถุต วิปคคิเกทา ผัวเมีย ได้แก่อลักษณะผัวเมีย
- ๑๔ สงคามโทธา สงคราม ได้แก่อลักษณะอาชญา คัก อยู่ในลักษณะขบถคัก
- ๑๕ ราชทูลุโจ ขบถ ได้แก่อลักษณะขบถ อยู่ใน ลักษณะขบถคัก
- ๑๖ ราชานัน ตะเมิตพระราชบัญญัติ ได้แก่อ ลักษณะอาชญาหดวง
- ๑๗ สงุภาทวิภาทปคโต อากรชนอนคตาด เขาไว้ใน ลักษณะอาญาหดวง
- ๑๘ ปรมปตโยห ข่มเหงท่าน ได้แก่อลักษณะ อาชญาราชฎี
- ๑๙ อติยกาโร ทัทระหนาบคาวเกี้ยว เขาไว้ใน ลักษณะเบ็ดเต็ร็จ
- ๒๐ จานาวิทิกุมมพดากร บุกรุก เขาไว้ในลักษณะอาชญา ราชฎี
- ๒๑ ปคตาทิอาทาคมนา ตแหว ตักพา ได้แก่อลักษณะตักพา
- ๒๒ เหตุ ปฏิจจ อธิกรณัน ตาเหตุ เขาไว้ในลักษณะเบ็ดเต็ร็จ
- ๒๓ อคฆาปนายุ เกษียนอายุ ได้แก่อกรมคักคัก

๒๔ ธนูปนิททา

ฝากทรัพย์ เอาไว้ในลักษณะ
เบ็ดเตล็ด

๒๕ อาถพพนิกา

กระทำกฤตยาคม เอาไว้ใน
ลักษณะเบ็ดเตล็ด

๒๖ ภณฑทเทยย์

เช่า เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเตล็ด

๒๗ ดาวกาติกั

ยืม เอาไว้ในลักษณะเบ็ดเตล็ด

๒๘ คณวิภาคั

บ้านหมู่ชา ได้แก่มุตกดีวิภาค

๒๙ ปจจุทุขรณคั

อุทุขรณ ได้แก่อัตถุขรณ

กฎหมายกรุงเก่าอยู่นอกมาติกาน มีพระธรรมศาสตร์เพราะเป็น
ต้นมาติกา ๑ กฎมณเฑียรบาล ๑

ที่หนังสือพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระเอกทศรทรงตั้ง
พระราชกำหนดกฎหมายพระอัยการ นำเข้าใจว่าจะจัดประมวลกฎหมาย
เข้ามาติกาพระธรรมศาสตร์อย่างว่ามานี่เอง แต่เมื่อข้าพเจ้าไปกราบทูล
หาหรือสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส มีรับ
สั่งว่า ศาลาที่ปรากฏในกฎหมายไทย ตั้งแต่ค่านมัสการจนพระธรรม
ศาสตร์ ตำนวนภาษามคหวิปดาศไม่เรียบร้อยคล้ายกับศาลาค่านมัสการ
ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง เกือบจะด้นนิษฐานว่าผู้แต่งเป็นคนเดียวกัน
ได้ ดังนี้

ทางภาษาในหนังสือเป็นหลักดำหรับวินิจฉัยเวดาและประเภทที่
แต่งหนังสืออยู่อย่าง ๑ ซึ่งจะไม่นำพาไม่ได้ เมื่อปรากฏว่ามีศาลาซึ่งแต่ง
ครั้งสุโขทัย (คือศาลานมัสการในหนังสือไตรภูมิพระร่วง) แห่ง ๑ และ

กาลาในพระธรรมศาสตร์กฎหมายไทยอีกแห่ง ๑ เป็นจำนวนเดียวกัน ถ้า
 เชื่อว่ากาลาไตรภูมิพระร่วงแต่งครั้งสุโขทัย ก็เชื่อว่กาลาพระธรรม
 ศาสตร์ไทยแต่งครั้งสมเด็จพระเอกาทศรถไม่ได้ช้เอง เพราะห่างกัน
 หหลายร้อยปีนัก จะว่าได้พระธรรมศาสตร์ฉบับรามัญเข้ามาแต่ครั้ง
 สุโขทัย แต่งกาลาพระธรรมศาสตร์ไทยขึ้นคราวๆ เดียวกัน จัดกฎหมาย
 เข้าเป็นหมวดหมู่ตาม พระธรรม ศาสตร์อย่าง เก่ามา แล้ว แต่ครั้งสุโขทัย
 ส่วนข้างภาษาไทยในกฎหมาย ก็เห็นได้ว่า โดยมากเป็นของแต่งใหม่
 เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เป็นข้อขัดของแก่การที่จะคดีดินอยู่
 มทางที่จะดำเนินฐานอีกอย่าง ๑ คือ กาลาคำนำ้จัดการเรื่องไตรภูมิพระ
 ร่วงนั้น ของเดิมภาษามครจะไม่มี จะฟังมาแต่งขึ้นใหม่ในครั้งกรุงเก่า
 ถ้าเช่นนั้นความดำเนินฐานที่ว่าฟังจัดกฎหมายเข้าหมวดพระธรรมศาสตร์
 เมื่อในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถพอจะเป็นได้ การดอบกฎหมาย
 ทางที่เนื่องด้วยพงศาวดารดังอธิบายมานี้ แ่แดงโดยอัตโนมัตของข้าพเจ้า
 อาจจะมีผิดจะพลาดได้ ถ้าผิดพลาดไปข้าพเจ้าขออภัยแก่ท่านผู้อ่าน.

ห้อง ขจร ตงพานิช

ประมวลคำอธิบายทางนิติศาสตร์

๑ คำอธิบายเรื่องประกาศรัชกาลที่ ๔

ประเพณีประกาศพระราชกฤษฎีกาแต่โบราณ เมื่อเดิมเด็จพระเจ้าแผ่นดินดำรงตั้งให้ประกาศกิจการอันใด คือเช่นตั้งพระราชบัญญัติเป็นคน โดยปรกติกดำรงตั้งให้อาตกษณเป็นพนักงานเรียบเรียงข้อความที่จะประกาศตั้งเป็นหนังสือ บางทีดำรงให้ผู้นอบพระราชโองการมาตั้งอาตกษณให้เรียบเรียงประกาศก็มี ผู้รับตั้งมักเป็นเจ้าหน้าทีซึ่งจะต้องอำนาจการที่ประกาศ แต่ที่มีไซ้เป็นเจ้าหน้าทีเป็นแต่ข้าเฝ้าคนใดคนหนึ่ง ดำรงตั้งไซ้ตามระตอกพระราชหฤทัยก็มี ดกษณะที่อาตกษณเรียบเรียงประกาศนั้นตั้งข้อความเป็นหัดก ๕ อย่าง คือ (๑) วันเดือนปีที่ตั้ง (๒) นามผู้ตั้ง ถ้าเดิมเด็จพระเจ้าแผ่นดินดำรงตั้งเองก็อาจแต่ว่าสมเด็จพระโองการ ถ้ามีผู้นอบมาตั้งก็อาจนามผู้นอบพระราชโองการ (๓) กถาดังคักตั้งอันเป็นเหตุแห่งประกาศนั้น (๔) พระราชวินิจฉัย (๕) ข้อบัญญัติพระราชนิยมที่ให้อาตกษณร่างเสร็จแล้ว คงนำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายทรงตรวจแกก่อนจึงประกาศ แต่ขอค้นหาได้กถาดังให้ปรากฏไม่ ดกษณะที่ประกาศนั้นแต่โบราณเป็นหน้าทีกรมพระสุรัสวดี โดยเป็นผู้ตอบัญชีกระทรวงทบวงการทั้งปวง ที่จะคักดำเนินาประกาศแจกจ่ายไปยังกรมต่าง ๆ ทุกกรม ส่วนหัวเมืองทั้งปวงนั้น เมื่อมหาดไทย

กลาโหมกรมท่า อันเป็นเจ้ากระทรวงบังคับบัญชาหัวเมืองได้รับประกาศ
 จากกรมพระสุรัสวดี ก็คิดดำเนิน่างไปยังหัวเมืองอันชนอยู่ในกรมนั้น ๆ
 อีกชั้น ๑ ดลพิษณการที่จะประกาศให้ราชฎรรทราบพระราชกฤษฎีกานั้น
 ประเพณีเดิมในกรุงเทพ ฯ กรมเมืองให้นายอำเภอเป็นเจ้าพนักงานไป
 เทียบอ่านประกาศตามตำบลที่ประชุมชน ส่วนหัวเมืองท่งปวงเจ้าเมือง
 กรมการให้กำหนดเป็นพนักงานอ่านประกาศ เมื่อพนักงานจะอ่านประกาศ
 ที่ตำบลไหน ให้ตั้งธงเป็นสัญญาณ เรียกราชฎรรมาประชุมกันแล้วอ่าน
 ประกาศให้ฟัง ณ ที่นั้น วิธีประกาศเช่นว่ามานี้จึงเรียกกันเป็นตำมัญญา
 “ตั้งธงร้องข่าว” ส่วนต้นฉบับประกาศพระราชกฤษฎีกาท่งปวงนั้น
 อาดกลษณัรักษาไว้ในหอหลวงฉบับ ๑ คิดตั้งไปรักษาไว้ที่ศาลาตูกชน
 อันเป็นที่ประชุมเสนาบดีฉบับ ๑ และตั้งไปรักษาไว้ที่ศาลาหลวงอันเป็นที่
 ประชุมผู้พิพากษาศดับอีกฉบับ ๑ ประเพณีเดิมมีลักษณะดังนี้

หนึ่งคือประกาศชนเดิม ต้นร่างแต่เด้านามักเขียนในสมุดคำ
 ด้วยเส้นดินสอขาว ด้วยตัวประกาศที่ตั้งไป ณ ที่ต่าง ๆ มักเขียนลงมีวน
 กระดาษข่อยด้วยดินสอดำ เพราะวิธีพิมพ์หนังสือไทยยังไม่เกิดชนในชน
 นน มาจนในรัชกาลที่ ๓ พวกมิชชันนารีอเมริกันตั้งโรงพิมพ์หนังสือไทย
 ชน ความปรากฏว่า เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๓๘๒ พระบาทสมเด็จพระนั่ง
 เกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรด ฯ ให้โรงพิมพ์พวกอเมริกันพิมพ์หมายประกาศ
 ห้ามมิให้คนดูยี่นและค้าขายยี่นเป็นหนังสือ ๘๐๐๐ ฉบับ นับเป็นครั้งแรก
 ที่ได้พิมพ์หมายประกาศ แต่พิมพ์ครั้งนั้นแต่มิได้ปรากฏว่าพิมพ์ประ-
 กาศเรื่องอื่นต่อมามีอีก ถึงรัชกาลที่ ๔ ในชนแรกประกาศต่าง ๆ ก็ยังใช้

เขียนแจกตามแบบเดิม ปรากฏแต่ว่าทรงแก้ไขวิธีแจกประกาศซึ่งแต่
 เดิมกรมพระสุรัสวดีเป็นพนักงานเขียน ประกาศแจกจ่ายไปตามกระทรวง
 ทบวงการต่าง ๆ นั้น โปรด ๆ ให้กรมต่าง ๆ ไปคัดดำเนินาหมายประกาศ
 เอง ณ หอจดหวง ยังคงตั้งดำเนินาประกาศไปแต่ที่มหาดไทย กลาโหม
 แตะกรมท่า สำหรับจะได้มีท้องตราประกาศออกไปตามหัวเมือง การ
 ที่แก้ไข^{๒๕๘}ชนนทพเห็นเหตุได้ คงเป็นเพราะการเขียนประกาศแจกจ่ายมา
 แต่ก่อนเป็นการมากมายเหลือกำลังพนักงานกรมพระสุรัสวดี แจกไปไม่
 ท่วงถึงทุกกระทรวงทบวงการได้จริงดังที่กล่าวในลักษณะประกาศ จึงได้
 โปรด ๆ ให้กรมอื่น ๆ ไปคัดประกาศเอาเอง ณ หอจดหวง ต่อมาในรัชกาล
 ที่ ๔ นั้น โปรด ๆ ให้สร้างโรงพิมพ์จดหวงขึ้นที่ในพระบรมมหาราชวัง
 ชานานนามว่าโรงอักษรพิมพ์การ (อยู่ตรงพระที่นั่งภาณุมาศจำรูญบันได)
 เริ่มพิมพ์หมายประกาศ เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๐๑ ในชั้นต้นโปรดเกล้า ๆ
 ให้ทำเป็นหนังสือพิมพ์ข่าวออกโดยระยะเวตา ชานานนามว่าหนังสือราช
 กิจจานุเบกษา บอกข่าวในราชสำนักและเก็บความจากประกาศต่าง ๆ
 ซึ่งได้ออกในระยะนั้นบอกไว้ให้ทราบเพียงเพื่อความ หนังสือราชกิจจานุ
 เบกษาซึ่งออกในรัชกาลที่ ๔ ครั้งนั้น พิเคราะห์ดูเรื่องพิมพ์เป็นพระราช
 นิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยมาก เห็นจะไม่ผู้
 อนุเคราะห์รับผิดชอบเป็นผู้แต่ง ครั้นต่อมาทรงคิดพระราชธุระอันมากจน
 ไม่มีเวตาพอจะทรงแต่งหนังสือราชกิจจานุเบกษา เพราะฉะนั้นพิมพ์อยู่
 ได้ถึงปี ๓ จึงต้องหยุด แต่การที่พิมพ์หมายประกาศเห็นจะนิยมกันมาก
 เมื่อหยุดหนังสือราชกิจจานุเบกษาแล้ว จึงโปรด ๆ ให้พิมพ์แต่หมาย

ประกาศฯ ให้พิมพ์ตลอดเรื่อง ไม่คัดแต่เนื้อความเหมือนอย่างที่ตั้ง
พิมพ์ในหนังสือราชกิจจานุเบกษามาแต่ก่อน ทำเป็นใบปลิวแจกตาม
กระทรวงทบวงการ และจ่ายไปปิดไว้ตามที่ประชุมชนแทนข่าวร้อง เป็น
ประเพณีสืบมาจนรัชกาลที่ ๕ จนถนัดออกหนังสือราชกิจจานุเบกษาอีก
เมื่อปีจอ พ. ศ. ๒๔๑๗ แต่ในบรรดาประกาศซึ่งใช้ลงในหนังสือราช
กิจจานุเบกษา และเด็กวิเศษแจกจ่ายหมายประกาศอย่างแต่ก่อนสืบมาจน
ตราบเท่าทุกวันนี้

เพราะเรื่องค่านานเป็นดังแต่ดงมา ประกาศในรัชกาลที่ ๔ จึง
มีดำเนาเป็น ๒ ชนิด คือ ประกาศในชนคนเมื่อยังมีคตงโรงพิมพ์หลวง
มีแต่ดำเนาเป็นหนังสือเขียน ประกาศคตงคตงเมื่อตงโรงพิมพ์หลวง
แต่ดำเนาเป็นหนังสือพิมพ์ ดำเนาประกาศชนที่เป็นหนังสือเขียนมี
ฉบับน้อยมาแต่เดิม ยิงนานมากกิงหายากจนทุกที่ ประกาศที่ฉบับ
พิมพ์หาง่ายกว่า จึงมีผู้รวบรวมไว้บ้าง แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีใครที่ตำมารก
รวบรวมไว้ได้หมดทุกฉบับ เป็นแต่มีกันมากบ้างน้อยบ้าง การที่รวบรวม
รวมประกาศรัชกาลที่ ๔ พิมพ์ชนใหม่ให้เป็นตำธารณประโยชน์ ได้จับ
ทำเมื่อครั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ทรง
บัญชาการโรงพิมพ์หลวง และเป็นผู้จัดการหนังสือราชกิจจานุเบกษา
ซึ่งกตบพิมพ์อีกในรัชกาลที่ ๕ นั้น ได้ทรงหาดำเนาประกาศครั้งรัชกาล
ที่ ๔ มาพิมพ์ไว้ในหนังสือการกิจจานุเบกษาบ้าง เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ออกหนังสือพิมพ์ตรีโนวาท ก็ได้ทรง

หาฉบับมาพิมพ์ไว้ในหนังสือครุโณวาทอักษะบ้าง ต่อมาเมื่อหอพระสมุด
 วิจารณ์ออกหนังสือพิมพ์ กรรมการหอพระสมุด ฯ ก็หาดำเนินประ-
 ภาคารัษฎาที่ ๕ มาพิมพ์ไว้ในหนังสือวิจารณ์อักษะบ้าง แต่ที่รวบรวม
 ประกาศรัษฎาที่ ๕ พิมพ์เป็นเล่มสมุดโดยเฉพาะ ซึ่งมาพิมพ์เมื่อครั้ง
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดมมตอมรพันธุ์ ทรงบัญชาการโรงพิมพ์
 หาดวง ได้ทรงพยายามหาต้นฉบับแต่ที่ต่าง ๆ มารวบรวมพิมพ์ขึ้น เมื่อ
 รัตนโกสินทร์ศก ๓๓๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔) พิมพ์ได้ ๓ เล่มสมุด โรงพิมพ์อักษร
 พิมพ์การเด็ก โรงพิมพ์อักษรนิติจึงพิมพ์ต่อมาอีกเล่ม ๑ รวมเป็น ๔ เล่ม
 ด้วยกัน

เมื่อตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนคร กรรมการได้รวบรวม
 ประกาศรัษฎาที่ ๕ บรรดามีอยู่ในหนังสือต่าง ๆ ที่กล่าวมา และหา
 ฉบับใต้เพิ่มเติมมาแต่ที่อื่นอีก คือได้ฉบับซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ได้ทรงรวบรวมไว้ประทานมาราย ๑ ดำเนิน
 ประกาศรัษฎาที่ ๕ ในจำนวนหนังสือซึ่งหอพระสมุด ฯ หาได้จากที่ต่างๆ
 แห่งละเรื่องต้องเรื่องก็มีหลายราย แต่ที่ดำดึกนั้น คือ ได้ในดำเนินหมาย
 รัษฎากระทรวงมหาดไทยซึ่งส่งมายังหอพระสมุด ฯ มีดำเนินหมายประกาศ
 รัษฎาที่ ๕ ปรากฏอยู่ในจดหมายรายวันของกรมมหาดไทยหลายเรื่อง
 ด่วนเป็นประกาศในชนบทมิได้มีการพิมพ์ เริ่มแต่ปี พ.ศ. ๒๓๙๔
 อันเป็นปีแรกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลย
 ราชสมบัติเป็นต้นมา กรรมการจึงเห็นว่าสมควรจะพิมพ์ประกาศรัษฎา
 ที่ ๕ ซึ่งมีฉบับอยู่ในหอพระสมุด ฯ ให้เป็นสาธารณประโยชน์ได้

แต่ประกาศรัชกาลที่ ๔ ซึ่งมีฉบับอยู่ในหอพระสมุด ฯ เป็นประกาศพระราชนิยามกัมม์ เป็นประกาศพระราชบัญญัติกัมม์ ความที่ประกาศยังคงใช้เป็นกฎหมายและประเพณีอยู่กัมม์ ยกเด็กเด็ยเด็ยกัมม์ การที่หอพระสมุด ฯ พิมพ์ ประสงค์จะพิมพ์ประกาศรัชกาลที่ ๔ บรรดามันไม่ได้อีกว่าอย่างใด ๆ ความมุ่งหมายมีแต่จะให้เป็นที่ประโยชน์ในทางศึกษา โบราณคดีและวรรณคดีเป็นประมาณ จึงขอบอกให้ท่านผู้อ่านทราบว่า บรรดาประกาศในฉบับซึ่งหอพระสมุด ฯ พิมพ์ มิใช่สำหรับจะเอาไปยกอ้างใช้ในทางอรรถคดีที่ใด ๆ เพราะความในประกาศเรื่องใดจะยังคงใช้อยู่หรือจะยกเด็กเด็ยเด็ย ข้อนี้กรรมกรหอพระสมุด ฯ มิได้เอาเป็นระมัดบอดวน ประสงค์จะให้ท่านอ่านแต่เป็นนอย่างเป็นจดหมายเหตุเก่าเท่านั้น

๒ คำอธิบายเรื่องกฎมนเฑียรบาลเขมร

กฎมนเฑียรบาลเขมร ดูไม่เท่าเหมือนกฎมนเฑียรบาลไทย เห็นจะเป็นเพราะชำระเรียบเรียงกันหลายคราว ด้วยกรุงกัมพูชาแต่ก่อนมาเกิดจลาจลบ่อย ๆ คำรับคำราก็มีมักแตกฉานซ้ำขึ้น บ้านเมืองเป็นปรกติคราว ๑ ก็ต้องรวบรวมกฎหมายกันใหม่ครั้ง ๑ กฎมนเฑียรบาลกรุงกัมพูชานี้ ปรากฏในบานแผ่นกว่า ฟังรวบรวมในครั้งสมเด็จพระนโรดม เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๔๓๘ ตรงกับในรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์เอง พิจารหาข้อความที่เป็นกฎหมายตั้งใหม่กัมม์บ้าง เอา

กฎหมายเดิมมารวมรวมกันบ้าง มีเรื่องเดากันว่า เมื่อองค์สมเด็จพระนโรดมจะตั้งกฎมนเฑียรบาลนี้ ได้หารือเรดิคังฝรั่งแล้ว ทำนองเรดิคังคนนั้นจะไม่ชำนาญภาษาเขมรคงไม่ตรวจตราถ่วงๆ จึงให้อนุัติครนตงกฎหมายนั้นแล้ว มีคดีอันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นที่ในวังเมืองพนมเปญ องค์สมเด็จพระนโรดมจะลงอาญาตามกฎมนเฑียรบาล เรดิคังฝรั่งแย้งว่าอาญาแรงนักเกินกว่าความผิด องค์สมเด็จพระนโรดมได้ว่ากฎหมายนั้นเมื่อจะตั้งฝรั่งก็ได้เห็นชอบยอมให้ตั้งแล้ว ไยจะมาห้ามไม่ให้บังคับคดีตามกฎหมาย เกิดทุ่มเถียงกัน แต่ดังปดายจะยุติอย่างไรหาทราบต่อไปไม่

๓ คำอธิบายเรื่องกฎหมายกรุงกัมพูชา

อัน กฎหมายกรุงกัมพูชามีลักษณะและประเพณีคล้ายคลึงกับกฎหมายของไทยเราโดยมาก ที่หัดๆ เดิมเหมือนกันทีเดียวก็มี เช่นลักษณะโจรกับลักษณะรับฟ้องความโจรกรรม คาถาและข้อความตอนต้นต้นด้วนแต่คัดมาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ที่ได้ฉบับไปจากไทย แต่ส่วนตัวบทกฎหมายนั้นได้แก้ไขกันต่อๆ มา ตามภูมิประเทศและกาตสมัยในกรุงกัมพูชา ถึงดังนั้นรูปรอยก็ไม่ไกลกับของไทย

กฎหมายกรุงกัมพูชาที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ได้รวบรวมในครั้งสมเด็จพระนโรดมทรงราชย์โดยมาก

๔ คำอธิบายเรื่องตั้งทำเนียบศักดินา

การตั้งทำเนียบศักดินา ที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงจัดขึ้นอีกอย่าง ๓ นั้น ได้มีความในกฎหมายว่า ตั้งเมื่อปีจอ จตุศักราช ๙๑๖ พ.ศ. ๑๙๙๗ คือ ตั้งกำหนดว่าผู้ยศชั้นใด ควรมีนาเท่าใด ดังเช่น เจ้าพระยา หรือ พระยาชั้นดั่ง มีนาได้คนละ ๓๐๐๐๐ ไร่บ้าง ๕๐๐๐ ไร่บ้าง ๓๐๐๐ ไร่บ้าง ชุนนางผู้น้อยตั้งแต่ ๕๐๐ ไร่ขึ้นไป ส่วนพดเมืองมีนาได้คนละ ๒๕ ไร่ แปลว่าในเวลาที่ตั้งกำหนดศักดินาชนชั้น คนทำราชการ ไม่ได้รับเบี้ยหวัดเงินเดือน เวदानทดิน คือ ที่นาเป็นสมบัติอันมีราคายิ่งกว่าอย่างอื่น ผู้ที่แต่งหาทรัพย์สินสมบัติยอมแต่งหาที่ดินเป็นสำคัญ เพื่อจะไม่ให้แย่งที่ดินกันนบประการ ๑ เพื่อจะให้คนมีที่ดินมากเด่น้อยตามกำลังแฉะยศศักดิ์ประการ ๑ จึงได้ตั้งพระราชบัญญัติกำหนดศักดินา คือว่าถ้าผู้ยศถึงเท่านั้น รัฐบาลอนุญาตให้มีนาได้เท่านั้นเป็นอย่างมาก จะมีเกินอนุญาตไม่ได้ นี่เป็นมูลเหตุของศักดินา แต่เมื่อได้ตั้งศักดินาชนแล้ว ศักดินาเคยเป็นเครื่องกำหนดสำหรับใช้ในการอื่นต่อไปอีกหลายอย่าง เช่นเป็นหลักในการปรับไหม เป็นหลักอำนาจในการบางอย่าง เช่นแต่งทนายว่าความเป็นตน ไม่ใช่แต่เพียงจะมีนาได้ก็ไรอย่างเดียว ประเพณีศักดินายังมีอยู่จนทุกวันนี้^(๑) แต่อำนาจเด่ประโยชน์ทางปวงที่ได้จากศักดินา ได้เลิกเสียแล้วแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑ เลิกเสียเมื่อพระราชทานรัฐธรรมนูญ

๕ คำอธิบายตั้งด้วยอักษรขนอนตลาด

หนังสือพระราชพงศาวดารกรุงเก่าอีกข้อ ๑ ว่า สมเด็จพระเอกาทศรถ โปรดให้ตั้ง "ด้วยตั้งพัฒนากรขนอนตลาด" ว่าเพียงเท่านั้นยากที่จะเข้าใจได้ว่าจัดการที่ว่านั้นอย่างไร ๆ บ้าง แต่เชื่อได้ว่าไม่ใช่เพียงตั้งภาษาอักษรขนครวณเหมือนกัน ภาษาอักษรคูบรูสูบาด เหมือนกับกฎหมายคูบประชุมชน มีรูสูบาดเมื่อใดภาษาอักษรก็มีมาแต่เมื่อนั้น ผิดกันต่างกันแคว้นเก็บภาษา ภาษาอักษรที่เรียกกรวมในชื่อว่า "ด้วยตั้งพัฒนากรขนอนตลาด" นี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า จำแนกเป็น ๓ อย่าง คือ

ด้วยอย่าง ๑ อักษรขนอนอย่าง ๑ อักษรตลาดอย่าง ๑ วิธเก็บกฎหมายความว่า ๓ อย่างนี้ ได้ความตามหนังสือของมองดีเออร์ เดอ ดูแบ ประกอบกับที่เข้าใจความตามทักดำวในกฎหมายเป็นดังนี้

ด้วยนั้น ตามความที่เข้าใจกันทุกวันนี้หมายความว่า ยอมให้ไพร่พลตั้งตั้งของใดแทนแรงที่ต้องมาเข้าเวรรับราชการ เป็นคนว่าไพร่พลพวกใดตั้งภูมิตำเนาอยู่ในทมิป่าไม้ ยอมให้ไพร่พลพวกนั้นคิดไม่ต้องการใช้ในราชการส่งมาโดยกำหนดคนละเท่า่นั้น ๆ ไม่นั้นเรียกว่าไม่ด้วย เมื่อผู้ใดได้ตั้งด้วยเดวักไม่ต้องรับราชการประจำในทนั้น รูสูบาดเอาของด้วยมาใช้ในราชการ ดังเช่นไม้ก็เอามาใช้ในการปลูกสร้างตถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น ลักษณะของการด้วยเป็นดังว่ามานี้ มาแต่ประเพณีโบราณซึ่งเป็นข้อกำหนดให้เมืองชน หรือให้หมู่บ้านทชนต้องจัดตั้งของคชซึ่งมีในเมืองและบ้านนั้น ๆ ตั้งแก่ผู้ซึ่งเป็นเจ้าของใหญ่เป็นพยานในการที่เป็นเจ้าของชนทงเดมา ยกตัวอย่างดังเรื่องในพงศาวดารเหนือที่พระร่วงเมืองตะโกลี ต้องเป็นด้วยตั้งนำทะเลชุบศรไปถวายพระ

เจ้ากรุงขอมทุก ๆ ปี ไม่ใช่ว่าเพราะเมืองขอมกนดาร์นา หรือมีความ
 จำเป็นโดยแท้จริงอันใดที่จะต้องได้นาทะเดชบุศร์ไปใช้ในเมืองขอม การ
 ที่บังคับให้เมืองตะโวกังนาทะเดชบุศร์ ก็เพื่อจะให้ชาวตะโวกังนัทักทวักน
 อยู่เต็มอว่าเป็นข้าของพระเจ้าแผ่นดินขอมเท่านั้นเอง ประเพณีอัน
 นี้เป็นอย่างต่ำแต่เมืองที่ต้องส่งต้นไม้เงินทองถวายแทนของด้วย ทนที่จะ
 ใช้ต้นไม้เงินทองนั้น ยังใช้เก็บเสียจากราชฎา เพื่อให้ความรู้ดีก็
 อยู่แก่ราชฎาทวักนว่า เป็นข้าชอบชนบทได้มาตามธรรมเนียมเดิม ยัง
 ใช้เป็นประเพณีในหัวเมืองมลายูมาจนเด็กประเพณีถวายต้นไม้เงินทอง
 ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วิถีเก็บส่งจากร
 ราชฎา เห็นว่าเอามาจากประเพณีโบราณเอง เปลี่ยนเป็นการเฉพาะ
 ตัวไพร่พลในชาติเดียวกัน และกำหนดให้ส่งแต่ของที่จะเป็นประโยชน์
 แก่ราชการ ยกหน้าที่ ๆ ะรับราชการประจำให้เป็นการตอบแทน ซึ่ง
 ต้องเป็นความยินดีพอใจของพวกไพร่พลที่อยู่ไกลอยู่เป็นธรรมดา วิถี
 เก็บส่งจากรไพร่พล ถ้าตั้งชนในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ จริง
 ดังกล่าวในหนังสือพระราชพงศาวดาร ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เกิดแต่จะ
 บำรุงการทำมาหากิน ด้วยไพร่พลต้องทำศึกสงครามบอบช้ำมาช้านาน
 และเข้าใจว่าวิถีที่ให้ส่งด้วยตนเอง ในรัชกาลอื่นภายหลังมาขยาย
 ต่อกออกไปจนให้ส่งเงินแทนรับราชการได้ จึงเกิดมีประเพณีเสียเงินค่า
 ราชการขึ้นมา ของด้วยที่เรียกในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ ทราบ
 ไม่ได้ว่าอะไรบ้าง มาทราบได้ในชั้นหลัง ซึ่งข้าพเจ้าจะเอาไว้อธิบาย
 ในรัชกาลอื่นต่อไป.

ที่เรียกว่าอาคารขนอนนั้น ตามเนื้อความเท่าที่จะทราบได้เป็นภาษี
เก็บในจังหวัดราชธานี คือคงด้านขนตามทางน้ำทางบกที่มหาชนไปมา
ค้าขายต้องผ่าน ครึ่งกรุงเก่าเรียกด้านภาษีว่า ขนอน จะเป็นเรือก็ตาม
เกวียนก็ตาม เมื่อพาดินค้าผ่านขนอน เก็บดินค่านั้นเป็นภาคดวงโดย
อัตรา ๑๐ ชก ๑ ซึ่งเราเรียกกันทุกวันนี้ว่าภาษีภายใน หรือภาษีผ่านด่าน
มาจากอาคารขนอนเอง ถ้าเชื่อตามหนังสือพระราชพงศาวดารว่า กคง
ชนในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นปฐมเหมือนกัน

อาคารตลาดนั้น เข้าใจว่าอย่างเดียวกับที่เรียกว่า เก็บจังกอบ
เก็บแต่ในจังหวัดราชธานีเหมือนกัน คือที่ใดราษฎรประชุมกันคงตลาด
ค้าขาย หนักกคง ให้มีกานนตลาดเก็บภาษีจากร้านแต่ละผู้ซึ่งมาขายของ
อัตราที่เก็บเท่าใดในกรุงเก่า ข้าพเจ้ายังไม่พบ

๖ คำอธิบายเรื่องทักัดปนา

ในหนังสือพระราชพงศาวดารกล่าวอีกอย่าง ๑ ว่า สมเด็จพระ
เอกาทศรถพระราชทานทักัดปนาเป็นนิจจักรพระสงฆ์ ที่เรียกว่าพระ
ราชทานทักัดปนา นั้น หมายความว่าพระราชทานผลประโยชน์ซึ่งได้ใน
ภาษีที่ดินเป็นนิจจักรแด่พระสงฆ์ ไม่ได้พระราชทานศวกดิน ประเพณี
พระราชทานทักัดปนาเป็นพระราชประเพณีโบราณ มีมาแต่ครั้งสุโขทัย
ไม่ใช่คงชนในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นแน่ ที่หนังสือพระราช
พงศาวดารกล่าวเห็นจะหมายความว่า พระราชทานเพิ่มเติมทักัดปนาชน
อีก คือวัดหลวงวัดใดที่ยังไม่มีกัดปนามาแต่ก่อน ก็จัดใหม่ชนให้เหมือน
กับวัดที่มแล้วให้บริบูรณ์แทนเอง

ห้อง ขจร สุขพานิช

หนังสืออ้างอิง
ใช้เฉพาะในห้องสมุดเท่านั้น

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม
เลขที่ ๑๑ ถนนราชดำเนิน ๑๑ กรุงเทพฯ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม
ถนนพระราม ๖ สพานอรพณีย์ ซอย ๑๒ พระนคร
นายจรัส รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 พระโขนง กรุงเทพฯ 11 โทร. 3921575, 3915058

หนังสืออ้างอิง
ไว้เฉพาะใจเรียงสมุดเท่านั้น

อ 349.593 ด495ด
ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้า
ดำรงนาถกฤษฎาหมายเมืองไทยและปร
SWU 31011102162013

